

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ США

За останні кілька десятиліть публічна дипломатія стала одним із провідних методів впливу на інші країни у зовнішній політиці провідних держав. Задля комплексного розуміння цього інструменту важливим є врахування досвіду країни, у якій це поняття виникло, та яка однією з перших почала систематично застосовувати цей метод – США. У дослідженні головна увага приділяється країнам та регіонам, а також пріоритетним методам та цільовим аудиторіям, на які спрямовувалася публічна дипломатія США у різні історичні періоди, починаючи з виникнення означеного поняття.

Ключові слова: *публічна дипломатія, м'яка сила, імідж країни, інформаційна кампанія, національна безпека.*

Public diplomacy for the recent several decades has become one of the main tools of influencing other countries by the leading states. In order to ensure the comprehensive perception of this instrument one should address the experience of the country, where the particular concept has emerged, and which was one of pioneers of its implementation – the US. The study pays primary attention to the countries and regions, as well as to methods and target audiences, which had been the aims of the US public diplomacy at different times, beginning from the development of the aforesaid notion.

Key words: *public diplomacy, soft power, image of a country, advocacy campaign, national security.*

---

¹ аспірант кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: д.і.н., проф. Матвієнко В.М.

За последние несколько десятилетий публичная дипломатия стала одним из основных методов влияния на другие страны во внешней политике ведущих государств. Комплексное понимание этого инструмента требует обращения к опыту страны, где появилось само понятие, и которая одной из первых начала его систематически использовать на практике – США. В исследовании основное внимание уделяется странам и регионам, а также приоритетным методам и целевым аудиториям, на которые была направлена публичная дипломатия в разные исторические периоды, начиная с возникновения вышеупомянутого понятия.

***Ключевые слова:** публичная дипломатия, мягкая сила, имидж государства, информационная кампания, национальная безопасность.*

Постановка проблеми. Одним із важливих видів діяльності держав світу на міжнародній арені, а також найбільш прийнятним методом впливу на інших акторів, є публічна дипломатія. Це поняття можна визначити як комплекс заходів, що здійснюються як центральними, так і закордонними органами зовнішніх зносин держави з метою дослідження ставлення та інформування іноземної громадськості, а також встановлення контактів закордоном, з метою покращення іміджу держави та здійснення, таким чином, національних інтересів [1]. Часто публічна дипломатія порівнюється із «пропагандою», однак остання спрямована на внутрішню аудиторію. Її основні методи, роль та потенціал впливу загалом є достатньо дослідженими, однак залишається ряд аспектів, що потребують детальнішого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публічна дипломатія є достатньо досліджуваною у світі, зокрема, її вивчають Дж. Макклорі, Я. Меліссен, Н. Калл, Ф. М. Тейлор та багато інших закордонних науковців; досить багато уваги приділяється проблемі дослідниками «м'якої сили», як Дж. С. Найєм. В Україні близькі проблеми до публічної дипломатії

розробляються О. П. Кучмій, Є. А. Макаренко, М. А. Ожеваном. Одним із небагатьох досліджень, що частково охоплює питання публічної дипломатії та геополітики, серед відомих автору, є монографія А. В. Луценко та Г. А. Піскорської «М'яка сила» в сучасній геополітиці».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Геополітика традиційно вважається цариною силової політики, *Realpolitik*, що у сучасних концепціях визначається як «жорстка сила». У той же час публічна дипломатія є методом «м'якої сили». Відповідно, спроб комплексного поєднання цих понять практично не існує. Однак, якщо поглянути на реалізацію публічної дипломатії певної держави, зокрема США, можна побачити наявність більш та менш важливих регіонів, «геополітичних центрів» та «геополітичних осей», що дає підстави для врахування геополітичного чинника при здійсненні досліджень публічної дипломатії.

Формулювання цілей статті.

Стаття аналізує геополітичні пріоритети публічної дипломатії США, простежує історичний процес їх формування та зміни, визначає специфічні методи та особливості здійснення публічної дипломатії США у окремих регіонах світу.

Із моменту виникнення поняття «публічна дипломатія», а введеним у науку воно було американським дипломатом Е. Галліоном у 1960-их роках, найбільшою мірою воно пов'язане із практикою Сполучених Штатів Америки, зокрема із створеним ще у 1953 році Інформаційним Агентством США, діяльність якого координувалася радником по зв'язкам із громадськістю Державного департаменту США. Станом на 1950-ті рр. Сполучені Штати сформулювали основні завдання публічної дипломатії, визначили ключові регіони та цільові аудиторії таких заходів. Так як цей історичний період припав на розпал «Холодної війни», відповідно, уся діяльність Сполучених Штатів скеровувалася на протидію Радянському Союзу та «червоній загрози». Основними методами публічної дипломатії на той час стали програми обмінів та візитів громадян інших держав до

США (напр. програма Фулбрайта), що охоплювали переважно країни Західної Європи. Меншою мірою програми публічної дипломатії охоплювали країни Близького та Середнього Сходу (зокрема, Іран), Індокитаю та Східної Азії (особливо Японію), Латинську Америку. Цільова аудиторія включала три групи населення: 1) державні службовці, журналісти, редактори ЗМІ; 2) викладачі вузів та вчителі шкіл; 3) студенти. Поступово збільшувався відсоток представників державних еліт, що брали участь у обмінах – це дозволяло створити коло осіб, впливових у цільових державах та лояльних до Америки, та, таким чином, забезпечити ці держави від прорадянських режимів. Іншим важливим напрямком здійснення публічної дипломатії США були радіотрансляції на територію республік Радянського Союзу та країн «Східного блоку» – на Східну Європу транслювалися радіостанції «Свобода» та «Вільна Європа» з Мюнхена та Відня та менші радіостанції (напр., «Голос вільної Угорщини»), а також «Голос Америки». Так звана «кампанія правди» дозволила збільшити кількість незгодних із радянською політикою всередині блоку. Особливо активні зусилля щодо країн Східної Європи здійснювалися у напружені моменти 1956 р. в Угорщині та 1968 р. у Чехії, а, з послаблення «залізної завіси», у 1980-их цей регіон став пріоритетом публічної дипломатії США [2, с. 106-107].

Після закінчення «холодної війни» і до 2000-их рр., активність Сполучених Штатів у плані публічної дипломатії почала суттєво знижуватися. В цілому, фінансування таких програм зменшилось на 33%, особливо помітно це було за такими традиційно важливими для США геополітичними напрямками як Близький Схід та Латинська Америка, не дивлячись на заклики провідних експертів, напр. Дж. Ная та У. Оуенса у 1996 р. не тільки не згортати, а й розширювати таке співробітництво [3, с. 23]. Дослідники заявили тоді, що головною силою Америки є її інформаційні можливості, пропонувалася доктрина інформаційної парасолі, яка повинна була замінити доктрину ядерної парасолі. Також

вони наголошували на необхідності використовувати інформаційні ресурси для конструктивного діалогу з потенційними противниками, якими на той час було визначено Росію, Китай та Індію. Одночасно, американське інформаційне лідерство могло забезпечити стійкість до нарощування інформаційної зброї в потенційно агресивних країнах, таких як Іран, Ірак, Пакистан та ін. Перевага США в інформаційному секторі, на думку експертів, мала сприяти запобіганню і врегулюванню регіональних конфліктів і вирішенню проблем, пов'язаних із глобальними загрозами, такими як: міжнародна злочинність, тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, деградація глобального навколишнього середовища тощо. Однак президент У. Клінтон визначив внутрішню політику, зокрема економічний розвиток США, пріоритетом своєї політики, не дослухавшись до таких думок. Тим не менш, уряд США у 1990-их рр. активно використовував програми публічної дипломатії для створення ринкової економіки та демократичних інститутів, розширення НАТО, паралельно із розробкою нової стратегічної концепції альянсу, а також проведення виборів у колишніх комуністичних та соціалістичних країнах, зокрема Східної Європи та на пострадянському просторі. В Україні та Росії практично до 2000-их років панував дух співпраці зі Сполученими Штатами. На межі тисячоліть ці програми були згорнуті або зменшені. Причиною цього були як суттєві геополітичні зміни (зростання впливу міжнародного тероризму на зовнішню політику США після вибухів у посольствах США у Кенії та Танзанії 1998 р. та, особливо, після 11 вересня 2001 р.), а також через власні недоліки цих програм – наприклад, у Росії вони були орієнтовані виключно на державну еліту і навіть не намагалися змінити загалом антиамериканські настрої широких шарів населення [4, с. 134-150].

З 2001 р. «геополітичним центром» публічної дипломатії США стає Близький та Середній Схід, зокрема ісламські держави. Це підтверджує і Стратегія національної безпеки США 2002 р., яка називає головною метою

Америку демократизацію міжнародної системи та боротьбу з міжнародним тероризмом як одним із основних факторів дестабілізації міжнародних відносин і найбільшою загрозою національним інтересам США. Стратегією було сформовано цілі, що передбачали масове використання повного спектру американської влади, не виключаючи військову силу [5].

Скориставшись потрясінням, яке пережило американське суспільство у результаті терористичних актів 11 вересня 2001 р., адміністрація Дж. Буша мол. розпочала здійснення проекту придушення «осі зла» (при цьому, безпосередньо військові методи були застосовані лише у Афганістані та Іраку), до якої входили в основному близькосхідні держави. Варто зазначити, що Дж. Буш мол. включав у свою «вісь зла» Палестину, Сирію, Ліван, Йорданію, Єгипет, країни Аравійського півострова, Ірак та Іран, у яких при владі знаходилися деспотичні та агресивні режими, що загрожували миру та безпеці. Їх належало «демократизувати», і по суті справи регіон, визначений як «Розширений» або «Великий Близький Схід», став для команди Бушем новим «полем бою» за мир і демократію [6].

Однак подібне прагнення США «демократизувати» регіон було розцінено мусульманським світом як втручання в його внутрішні справи. Опитування громадської думки, проведені у дев'яти мусульманських країнах у грудні 2001 – січні 2002 року, виявили загалом негативне сприйняття дій американців у регіоні [7]. Адміністрація Дж. Буша мол. не могла не рахуватися з подібними результатами соціологічних досліджень, які продемонстрували необхідність поліпшення іміджу США в мусульманському світі. Як пише С. А. Караганов, «Розширений Близький Схід» став головним регіональним пріоритетом і основним головним болем американської зовнішньої політики тих років [8, 343].

На початок 2000-их рр. єдиною програмою в регіоні, що щедро фінансувалася урядом США була програма підтримки опозиції та навчання демократично налаштованих офіцерів збройних сил Іраку, започаткована у

1998 р. Тому, у 2003-2004 рр. при Раді національної безпеки США було створено спеціальний Комітет з координації програм допомоги у мусульманських країнах (Muslim World Outreach Policy Coordinating Committee). Комітет акумулював ідеї розвитку програм публічної дипломатії в країнах Близького Сходу, які надходили з посольств США, і розробляв щорічний план реалізації інформаційних і освітніх програм для кожної окремо взятої країни. В результаті РНБ і Держдепартамент створили 350 програм публічної дипломатії США в регіоні. Була вироблена нова стратегія дипломатії США з використанням маркетингових кроків для «продажу» позитивного образу та національного бренду США. Програми охоплювали такі країни Близького Сходу як Алжир, Бахрейн, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Туніс, ОАЕ, Іран і Палестинські території [4, 169].

Основні заходи публічної дипломатії в країнах Близького Сходу у період президентства Дж. Буша мол. включали розширення інформаційної мережі мовлення США у країнах Близького Сходу та нові стратегії залучення цільової аудиторії. Для просування позитивного образу США в регіоні Сполучені Штати створили близько десяти нових радіо- і телеканалів, а також сайти, які залучають аудиторію музикою, альтернативною інформацією про ситуацію в регіоні, світі та США, а також інтерактивністю інформації, розміщеної на сайтах каналів. Найпопулярнішими серед них є радіо «Фарда», «Сава», Персидська служба «Голосу Америки», радіо «Вільний Афганістан» і супутниковий канал «Аль Хурра» [4, 169].

Однак, не дивлячись на активні зусилля з просування бренду «США» на Близькому Сході, ці дії лишались приреченими на невдачу, адже вони проводилися паралельно із жорстким курсом продовження військових операцій у Іраку та Афганістані, а тому не могли бути позитивно сприйняті. Адміністрація Дж. Буша мол. намагалася включити методи м'якої сили в загальний курс, що проводився у неблагонадійних країнах.

Перш за все, це стосувалося ісламського світу, а також, частково, Східної Європи. Зокрема, щодо останньої, вона простежувалася у наданні моральної підтримки так званим «кольоровим революціям». Використовуючи методи публічної дипломатії для роз'яснення своїх інтересів, США прагнули повернути на свою сторону помірну більшість в мусульманських країнах. Однак демократизація «Розширеного Близького Сходу» – «квінтесенція зовнішньої політики» адміністрації Дж. Буша мол., як це охарактеризував С. А. Караганов, – потерпіла крах [8, с. 343]. Американські позиції в регіоні ослабли, вплив же супротивників США, в першу чергу Ірану, посилювався, підтвердженням чого є наприклад зростання впливу мусульманських фундаменталістів у регіоні після «Арабської весни». Таким чином, можна стверджувати, що те, що з американської точки зору повинно було привабити до американських ідеалів помірковану більшість населення арабського світу, навпаки, викликало ще більше невдоволення і навіть певною мірою сприяло посиленню радикально налаштованих течій в регіоні. І це відбувалось, незважаючи на те, що демократизація регіону припускала не тільки обмеження влади місцевих еліт, але й інтеграцію «Великого Близького Сходу» в світову економіку, відкриття цих країн для світових засобів масової інформації та більш активне впровадження інституту захисту прав людини у регіоні [6].

Зовнішня політика США періоду президентства Дж. Буша мол., а також окремі її аспекти, включно із методами (орієнтація переважно на жорстку силу) та геополітичною спрямованістю (переважна орієнтація на Близький та Середній Схід), викликала широку критику як з боку інших держав, так і ряду американських експертів, зокрема неоліберального спрямування. Наприклад, під егідою американського Центру стратегічних та міжнародних досліджень була створена спеціальна двопартійна комісія для переходу до розумної сили (Smart Power Commission). Ця комісія представила у 2007 р. аналітичний звіт «Більш розумна, більш безпечна

Америка» [9]. Серед багатьох запропонованих у доповіді ідей, йдеться і про те, що суть розумної сили полягає у здатності враховувати та координувати різні багатосторонні інтереси США в умовах здійснення міжнародного співробітництва. На думку авторів – Дж. Ная і Р. Армїтейджа, з економічної точки зору фінансування різних міжнародних організацій та інституцій може виявитися ефективнішим. У свою чергу, витрачання значних ресурсів на глобальну війну з тероризмом і військові дії в Іраку є неефективним і непродуктивним. Такі інвестиції, як зазначено в доповіді, дозволять залучити до згаданих глобальних проектів низку інших країн, що сприятиме збалансованому перерозподілу ресурсів на подолання світових проблем. У той же час, це дозволить США позиціонувати себе на міжнародній арені як політичного актора, який має безліч перспективних і оптимістичних проектів та ідей щодо їх реалізації. Фактично, пропонувалося відійти від обмеження рамками певного регіону і використовувати публічну дипломатію, шляхом участі у багатосторонніх інституціях, по всьому світу [9].

Цього разу, пропозиції експертів були частково враховані керівництвом держави – вже адміністрацією президента Б. Обама – і реалізація концепції розумної сили була втілена у Стратегії національної безпеки, опублікованій у травні 2010 року [10]. У ній визначені основні принципи, що стоять за геополітичними інтересами Америки. Цей документ представляє бачення адміністрацією Обама ролі США у поліцентричній системі міжнародних відносин, яка передбачає пріоритет колективних дій міжнародного співтовариства над діями індивідуальних акторів. Стратегія визнає, що США не можуть нести тягар тривалих воєн в Іраку і Афганістані, при виконанні інших зобов'язань. Кажучи простими словами, наголошується на необхідності співпраці Америки зі своїми традиційними союзниками – країнами НАТО, в тому числі Великобританією, Францією, Німеччиною, а також Японією, Південною Кореєю, Австралією та іншими. Особлива увага у стратегії Обама

приділяється зростаючій кількості нових центрів впливу у світі, з якими США повинні взаємодіяти. Серед цих центрів зазвичай називають Китай, Індію, Росію, а також регіональні центри впливу – Бразилію, Індонезію, Південну Африку, Саудівську Аравію, Нігерію, Кенію тощо. Стратегія національної безпеки США 2010 року ознаменувала дифузію економічної могутності в світі, забезпечуючи вирішення глобальних фінансово-економічних проблем не лише Великою Вісімкою, а, все більшою мірою, і Великою Двадцяткою. Це означає, що Вашингтон поступово переходить від стратегії єдиної наддержави в однополярному світі до стратегії, яка забезпечує лідерство США в поліцентричній міжнародній системі. Не менш важливим аспектом була й ініціатива Обама «перезавантажити» відносини з Російською Федерацією, проголошена у 2009 р., після значного їх погіршення у 2008 р. [11].

Плани Б. Обама щодо публічної дипломатії були деталізовані у новій глобальній програмі публічної дипломатії, опублікованій у березні 2010 р., під назвою «Публічна дипломатія: зміцнення взаємодії Сполучених Штатів зі світом» (Public Diplomacy: Strengthening U.S. Engagement with the World). У ній чітко були визначені проблеми, з якими будуть мати справу програми публічної дипломатії США: екстремісти, які володіють ефективними медіастратегіями; Китай, який має свою широку інформаційну програму і мовне навчання через Інститути Конфуція; агресивний маркетинг вищої освіти в Європейському союзі, Сінгапурі та Австралії; медіаприсутність Росії на пострадянському просторі і зовнішня культурна політика Ірану [12].

Все ж, Б. Обама так і не вдалося розірвати зацикленість публічної дипломатії США на регіоні Близького та Середнього Сходу, так як основні осередки «екстремістів, які володіють ефективними медіастратегіями» знаходять саме на цих теренах. Не дивлячись на риторику Обама про відмову Сполучених Штатів від агресивного насадження демократизації, публічна дипломатія була зосереджена на програмах створення прошарків

населення, особливо серед мусульманської молоді, орієнтованих на демократичні цінності та лояльних до США, піднімалися питання прав людини, емансипації жінок, реформування систем освіти, зокрема шкільної та університетської, тощо. Електронна дипломатія США у регіоні сприяла утворенню протестного руху всередині недемократичних країн регіону, спершу лише у мережі Інтернет (наприклад, програма TechCamp сприяння у створення дисидентських сайтів та груп у соціальних мережах – Arab Bloggers, Aswat, Cyberdissidents тощо), котрий проявився у так званих «фейсбук-революціях» та «Арабській весні» 2010-2011 р., під час яких Державний департамент та посольства США здійснювали принаймні моральну та інформаційну підтримку протестувальників [4, 187]. Однак всі ці намагання США не змогли забезпечити регіон від антиамериканських настроїв чи навіть підсилили їх, про що свідчать великі антиамериканські демонстрації 2012 р. у Тунісі, Єгипті, Лівії, Судані, Палестині, Лівані, Сирії, Іраку, Ємені, Кувейті, Бахреїні, Пакистані, а також найбільш трагічна із подій – загибель американського посла у Лівії [4, 190].

Висновок. У статті було простежено, що у різні історичні періоди певні регіони були пріоритетними для публічної дипломатії США (у період «Холодної війни» це була переважно Європа, у останні два десятиліття – арабські країни). Вибір цих регіонів корелював із розумінням основних тогочасних загроз національній безпеці Сполучених Штатів, у відповідності до цього ж розуміння і обиралися певні методи здійснення цієї політики. Деякі регіони були і лишаються традиційно менш «цікавими» для публічної дипломатії США – наприклад, Океанія та Африка. Нинішня ситуація демонструє значну обмеженість фокусування на «розширеному Близькому та Середньому Сході», а також неефективність методів впливу на регіон, тому можна передбачити наступний перегляд геополітичного спрямування публічної дипломатії США незабаром.

Список використаних джерел:

1. What is Public Diplomacy? [Електронний ресурс] // The USC Center on Public Diplomacy – Режим доступу: http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd
2. Матвеев В.М. Дипломатическая служба США: Монография. – М. : Междунар. отношения, 1987. – 192 с.
3. Nye J.S. America's Informational edge / J.S.Nye, W.Jr.Owens // Foreign Affairs. – 1996. – 75 (2). – P. 20-36.
4. Кубышкин А.И., Цветкова А.Н. Публичная дипломатия США. – М.: Аспект Пресс, 2013. – 271 с.
5. The National Security Strategy of the United States of America [Електронний ресурс]. – Washington, DC: White House, 2002, September. – 35 p. – Режим доступу: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002>
6. Мирский Г.И. Большой Ближний Восток — самый конфликтный регион мира [Електронний ресурс] // Клуб мировой политической экономики. – Режим доступу: <http://www.wpec.ru/text/200704171449.htm>
7. Конюхевич Ю. «Мягкая сила» во внешней политике Соединенных Штатов Америки (в годы президентства Дж. Буша младшего) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mgimo.ru/files/172217/konuhevich_USA-Bush.pdf
8. Россия и мир. Новая эпоха. 12 лет, которые могут все изменить / отв. ред. и рук. авт. кол. С.А. Караганов. – М.: АСТ: Русь-Олимп, 2008. – С. 343.
9. Nye J.S. A smarter, more secure America. Report of the CSIS Commission on Smart Power [Електронний ресурс] / Craig Cohen,

- Joseph S. Nye, Richard Armitage. – 2007. – Режим доступа:
<http://csis.org/publication/smarter-more-secure-america>
10. The National Security Strategy [Электронный ресурс]. – Washington, DC: White House, May 2010. – Режим доступа:
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf
  11. Рогов С. Американское лидерство в многополярном мире. Основы «Стратегии национальной безопасности» Обамы [Электронный ресурс] / С.Рогов. – Режим доступа:
<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1276462800>
  12. Public Diplomacy: Strengthening U.S. Engagement with the World — A Strategic Approach for the 21st Century [Электронный ресурс] // Office of the Under Secretary of State for Public Diplomacy and Public Affairs, U.S. Department of State. – Washington, DC, March 2010. – Режим доступа:
http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/PD_US_World_Engagement.pdf